

POVEZANOST PRETHODNOGA UČENJA O INTERKULTURALIZMU U STVARANJU INTERKULTURNE OSJETLJIVOSTI UČENIKA SREDNJIH ŠKOLA TURISTIČKOGA USMJERENJA

Ingrid Padjen Đurić

doktorandica na Katedri za pedagogiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Sažetak

Dugogodišnji globalizacijski procesi učinili su da je društveno međudjelovanje s različitim narodima i kulturama svakodnevna pojava. Razvoj interkulturene kompetencije, odnosno interkulturene osjetljivosti, cjeloživotni je proces koji smanjuje etnocentrizam, diskriminaciju, stereotipe i nejednakosti u društvu, dok najznačajniju ulogu u tom procesu imaju upravo odgojno-obrazovne institucije. Budući bi turistički djelatnici – učenici srednjih turističkih škola – tijekom obrazovanja trebali steći barem osnovne elemente interkulturene osjetljivosti. Polazeći od navedenoga, cilj ovoga istraživanja bio je utvrditi povezanost prethodnoga učenja o interkulturalnosti i pojedinih sociodemografskih čimbenika s razinom interkulturene osjetljivosti kod učenika srednjih strukovnih škola turističkoga usmjerenja u Gradu Zagrebu i Istarskoj županiji.

U istraživanju je sudjelovalo 409 učenika devet srednjih škola turističkoga usmjerenja u Gradu Zagrebu i Istarskoj županiji. Korišten je anketni upitnik sa sociodemografskim podacima te prilagođena Skala interkulturene osjetljivosti (Buterin, 2013) koja mjeri interkulturalnu osjetljivost učenika intenzitetom uvažavanja i prihvaćanja pripadnika drugih kultura i naroda. Ovo istraživanje pokazuje kako je korelacija između procjena dobivenih na čimbenicima povezanim s osjetljivošću interkulturalizma i procjena dobivenih na samom testu razumijevanja interkulturalizma statistički značajna. To pokazuje da su ispitanici koji su postigli visoke rezultate na čimbenicima važnim za interkulturalizam imali bolje razumijevanje samoga koncepta interkulturalizma. Rezultati istraživanja naglašavaju važnost obogaćivanja kurikula srednjih škola sadržajem koji promiče razumijevanje i poštivanje različitih kultura i naroda, pa tako ovaj rad nudi i smjernice za nadopune postojećih kurikula obrazovanja budućih turističkih djelatnika te preporuke za buduća istraživanja.

Ključne riječi: interkulturalizam, interkulturalna osjetljivost, učenici srednjih turističkih škola, učenje o interkulturalizmu

UVOD

Svakodnevne interakcije različitih kultura u cijelom društvu, uključujući i školsku populaciju, izvor su novih iskustava i promjena. Suživot različitih kultura postao je jedno od najznačajnijih civilizacijskih pitanja (Piršl, 2016). Interakcije potiču razvoj interkulture komunikacije, osobito kada je riječ o budućim turističkim djelatnicima koji će se profesionalno susretati s gostima različitih kulturnih pozadina.

Multikulturalizam podrazumijeva život različitih kultura na istom mjestu, dok interkulturalizam pretpostavlja interakciju među njima (Sablić, 2014 prema Desinan, 1997; prema Piršl, 2001).

Interkulturalizam u školskoj dimenziji pretpostavlja stjecanje znanja, stavova i vještina, ali i razvijanje kritičkoga mišljenja i osvježavanje svakoga oblika manipulacije, dok su – prema Previšiću (1994) – upravo dijalog i komunikacija ono što donosi otvorenost kao bitnu odrednicu interkulturalizma. Obrazovanje o ljudskim pravima temeljno je jer je, prema Gajić (2011), preduvjet za razumnu i dobrovoljnu posvećenost građana demokratskim normama, procedurama i rezultatima te osvještava vrijednost različitosti na kojima se gradi zdravo društvo (Sablić, 2014).

Štrkalj Despot (2021) ističe kako se od postojećih 7.000 svjetskih jezika od učeničke populacije koja se školuje upravo za komunikaciju sa strancima očekuje da se služi barem jednim stranim jezikom, a najčešće je to engleski jezik, pa je u istraživanju bilo postavljeno i pitanje smatraju li se učenici višejezičnim govornicima.

Različite komunikacijske situacije (koje u ovom slučaju očekuju učenike turističkih škola) Bredella (2023) sažima na sposobnost promatranja svijeta očima drugih, nenametanja svojih uvjerenja drugima, aktivnoga sudjelovanja u interkulturalnim interakcijama i sposobnost prepoznavanja druge kulture preko svojih različitosti.

U ostvarivanju ideje o interkulturalnosti veliku važnost i ulogu imaju školske institucije koje su mjesta prepoznavanja interkulturalnoga promišljanja i prihvaćanja (Mrnjaus, 2013). Interkulturalnost ključnim elementom, a to je otvoren dijalog pripadnika različitih kultura, potiče i razvoj empatije prema pripadnicima drugih, različitih kultura.

Istraživanja o interkulturalnoj osjetljivosti ima mnogo, ali o istoj i budućim turističkim djelatnicima nema, pa je znanstveni doprinos ovoga rada itekako značajan, osobito u Hrvatskoj u kojoj je – prema podacima Hrvatske turističke zajednice – turizam glavna gospodarska grana s 20 % udjela u BDP-u, s 19,5 milijuna dolazaka i 92,4 milijuna noćenja turista.

Samo su rijetki hrvatski autori uvidjeli važnost povezanosti interkulturalizma općenito, pa i interkulturalne osjetljivosti i turizma – Jagić (2002, 2004, 2006, 2008), Bedeković (2010) i Butevin (2013).

Interkulturalnom osjetljivošću srednjoškolaca u Hrvatskoj posebno se bavila Buterin (2013), dok su o interkulturalnom kurikulumu i kompetencijama učenika, studenata i nastavnika pisali Hrvatić (2008, 2007), Hrvatić i Piršl (2005), Hrvatić i Sablić (2008), Sablić (2014), Bedeković (2011, 2015), Drandić (2013, 2015, 2016) i Buterin (2012, 2013). Rezultati istraživanja Buterin (2013) pokazuju kako interkulturalno osjetljivi učenici srednjih škola iskazuju pozitivniji stav prema školskoj integraciji pripadnika drugih naroda, imaju neposredniji kontakt te veći broj vršnjačkih odnosa s pripadnicima različitih kultura, imaju bolji opći školski uspjeh, ženskoga su spola i znaju više stranih jezika što je uvelike slično i srednjoškolskoj populaciji strukovne turističke škole, a ovaj se rad nadovezuje na spomenuti i bavi se strukovnom turističkom školom čiji su učenici svojevrсни veleposlanici svoje zemlje u budućem interaktivnom radnom odnosu.

Buterin Mičić i Jurković (2024) i Jurković (2023) u svojim su recentnim istraživanjima interkulturalne osjetljivosti istaknuli statistički značajne sociodemografske prediktore – spol i vrstu srednje škole – koji su se pokazali povezani s interkulturalnom osjetljivošću studenata učiteljskih studija, a pokazalo se da i broj stranih jezika koje studenti govore, poznanstvo s pripadnicima drugih kultura, slušanje kolegija ili predmeta koji tematiziraju interkulturalizam te čestina praćenja medija i umjetnosti iz drugih kultura statistički značajno doprinose razvijenosti interkulturalne osjetljivosti. Ovaj rad, uz sociodemografske varijable, sadržava i varijablu o govorenju stranoga jezika.

Jurković i Nikčević-Milković (2023) ispitivali su doprinos sociodemografskih čimbenika i emocionalne kompetencije u objašnjenju interkulturalne osjetljivosti studenata učiteljskih studija. Cilj im je bio istražiti povezanost interkulturalne osjetljivosti, emocionalne kompetencije i nekih sociodemografskih varijabli na uzorku studenata učiteljskih studija Sveučilišta u Zadru. Istraživanjem je utvrđeno da postoji značajna pozitivna povezanost interkulturalne osjetljivosti i sposobnosti uočavanja i razumijevanja emocija, sposobnosti izražavanja i imenovanja emocija te sposobnosti regulacije i upravljanja emocijama. Pokazalo se i da postoji niska, ali značajna negativna povezanost sposobnosti uočavanja i razumijevanja emocija i sudjelovanja u studentskim i učeničkim razmjenama te niska do umjerena pozitivna povezanost sposobnosti izražavanja i imenovanja emocija, interkulturalne osjetljivosti i godine studija.

Ohrabrujuća je povećana potreba pisanja diplomskih radova na temu interkulturalne osjetljivosti (Šešelj, 2018; Hokman, 2018; Samardžić, 2023; Janošević, 2024), što upućuje na osvješćivanje nezaobilaznosti suočavanja s (n)ovim aspektom zajedničkoga života u Hrvatskoj, ali i na bilo kojem dijelu globalnoga tla, a kako ne postoje istraživanja interkulturalne osjetljivosti povezane s turizmom, ovo je mali doprinos itekako važnoj temi hrvatskoga društva.

Do hipoteza ovoga istraživanja autorica je došla spoznajom kako nema istraživanja koja su se bavila specifičnom populacijom učenika strukovnih turističkih škola i kako prethodna učenja o interkulturalizmu nisu bila ispitivana u smislu vezanosti uz interkulturalnu osjetljivost.

Pretpostavlja se da učenici koji se školuju za rad i djelovanje u turističkom sektoru prihvaćaju i poštuju kulturne različitosti bez predrasuda. Školski kurikuli upravo za ovaj dio strukovnog obrazovanja trebali bi uključivati razvoj i prakticiranje slušanja, postavljanje pitanja radi boljšega razumijevanja i izražavanje svojih ideja i stajališta na način koji potiče konstruktivnu razmjenu. Interkulturalnost sama po sebi potiče kontinuiranu edukaciju i razvoj svijesti o kulturnoj raznolikosti kao prirodnoj datosti. Takvi bi kurikuli uključivali učenje o različitim kulturama, njihovim povijesnim i kulturnim kontekstima, društvenim odnosima, kao i prepoznavanje privilegija i izazova koje nose različite kulturne perspektive.

Odnos prema multikulturalizmu i interkulturalizmu, osobito u odgojno-obrazovnom sustavu, pokazuje određeni napredak, iako su ratna događanja i Domovinski rat u Hrvatskoj devedesetih godina prošloga stoljeća potaknuli određenu skeptičnost i stavili ju nasuprot jačanju kulture vlastitoga identiteta. Iako je ova tema u prošlosti bila marginalizirana, posljednjih godina vraća se u središte interesa zbog samoga razvoja demokratizacije (Grgić, 2017). Istodobno se ističe potreba za osuvremenjivanjem obrazovnih kurikula – od teorije do prakse (Grgić, 2017).

Jurković i Nikčević-Milković (2023) ističu da su obrazovne ustanove sve više pod utjecajem posljedica migracija, pa onda i susreta s različitim kulturama, jezicima, običajima, što nužno navodi na određene promjene.

Ratne okolnosti u cijelom svijetu i posljedično doseljavanje izbjeglica i njihova integracija u društvo dodatno su potaknuli promišljanja o važnosti inkluzije i nužnosti interkulturalne osjetljivosti cjelokupne učeničke populacije, a osobito onih učenika koji se obrazuju za turističke i ugostiteljske usluge. Učenici bi završetkom svojega obrazovanja trebali biti spremni za drukčiji društveni kontekst.

Drandić, Lazarić i Vivoda (2022) navode da interkulturalno obrazovanje potiče upoznavanje različitih kultura te razumijevanje i prihvaćanje istih, a ujedno i percipiranje specifičnosti i vrijednosti vlastite kulture.

Obrazovne strukture interkulturalnoga obrazovanja uključuju prožimanje kurikula svih predmeta u školi, ne nužno samo građanskoga odgoja, kao što je to slučaj u Ujedinjenom Kraljevstvu (Allemann-Ghionda, 2004). Škola je jedan od ključnih prostora za stjecanje vještina komunikacije s drugima i drugačijima. U skladu s time, ovo je istraživanje usmjereno na ispitivanje interkulturalne osjetljivosti upravo među učenicima turističkih škola.

Multikulturalizam – interkulturalizam

„Svakome očigledna razlika između multikulturalizma i interkulturalizma jest ona semantička, koju razotkrivaju prefiksi. Ta razlika pokriva i samu bit tih dvaju pojmova. Izraz *inter* (lat. među) upućuje na dinamiku, prepletanje i suodnos, dok izraz *multus* (lat. mnogi, mnogo) implicira tek istodobno postojanje više elemenata, u danom kontekstu – više kultura” (Čačić-Kumpes, 2004, str. 150).

Multikulturalizam, dakle, shvaćamo kao suživot više različitih kultura na jednom mjestu (poglavito misleći na američko društvo), dok interkulturalizam shvaćamo kao aktivan odnos različitih kultura i njihovu interakciju (uglavnom na europskom prostoru).

Važno je u znanstvenoj literaturi razlikovati pojmove multikulturalizam i interkulturalizam na etimološkoj, ali i na semantičkoj razini. Sablić (2014) ističe kako pojam multikulturalizam ističe različitosti i uvažavanje, dok interkulturalizam naglašava odnos među kulturama, komunikaciju. U *Bijeloj knjizi o interkulturalnom dijalogu* Vijeća Europe pojašnjava se kako multikulturalizam zapravo potiče nerazumijevanje, a pridonosi i smanjivanju prava žena te općenito unosi više nemira u društvo nego što ujedinjuje.

Koncepti multikulturalizma i interkulturalizma najviše su primjena našli u školskom sustavu što uvelike utječe na društvo u cjelini. Prema UNESCO-u (2006), „cilj interkulturalnog odgoja i obrazovanja nadilazi pasivan suživot te želi postići održivi način zajedničkog života u multikulturalnom društvu pomoću razumijevanja, poštovanja i dijaloga između različitih kulturnih skupina“.

Interkulturalni odgoj i obrazovanje svojim bi sustavom trebali ishoditi određena znanja, vještine i kompetencije potrebne za život u interkulturalnoj sredini koja je u ovom slučaju buduća radna sredina učenika srednjih turističkih škola. Glavni je cilj interkulturalnoga odgoja naučiti čovjeka adekvatnom ponašanju u različitim privatnim i profesionalnim situacijama te razvijati pritom interkulturalnu osjetljivost (Drandić, 2013).

Interkulturalna osjetljivost

Interkulturalna osjetljivost nije novi koncept, no različiti autori imaju razne nazive za nju. Primjerice, Hanvey (1976) ju naziva globalnom svjesnošću, a Olson i Kroeger (2001) govore o globalnoj kompetenciji. Piršl (2007) ističe kako ona neizostavno uključuje uočavanje različitih svjetonazora, kao i prihvaćanje vlastitoga i tuđega identiteta te kulturnih vrijednosti.

Ponekad se interkulturalnu osjetljivost poistovjećuje s interkulturalnom kompetencijom pa treba reći da, kako bi se uopće moglo govoriti o razvoju interkulturalne kompetencije, trebaju biti razvijeni neki preduvjeti koji imaju emocionalnu osnovu. Upravo taj pojam podrazumijeva interkulturalnu osjetljivost.

Chen i Starosta (1986) dijele kompetenciju na:

- a. interkulturalnu učinkovitost – komunikacijske vještine, ponašajna fleksibilnost, samospoznaja, socijalne vještine
- b. interkulturalnu svijest – razumijevanje vlastite kulture i utjecaja iste na ponašanje
- c. interkulturalnu osjetljivost – osjećaji koji poništavaju predrasude, etnocentrizam, otvorenost.

Kompetencijski pristup odgoju i obrazovanju nezaobilazan je put prema budućim nositeljima i aktivnim čimbenicima interkulturalnih odnosa, odnosno današnjim učenicima i učenicima.

Svjesnost o postojanju različitih kultura ne znači nužno i njihovo prihvaćanje, kao ni postojanje interkulturalne osjetljivosti, stoga izjednačavanje ovih pojmova nije ni ispravno ni potrebno.

Bitne odrednice interkulturalno osjetljivoga pojedinca, prema Hammeru (2003), jesu zdrava znatiželja prema nečemu što je kulturološki različito i spremnost mijenjanja svojih obrazaca ponašanja. Piršl (2007) ističe kako se prihvaćanjem potencijalnih interkulturalnih odrednica u društvu pojedinac osposobljava za prihvaćanje vlastitih i tuđih kulturalnih vrijednosti. Hrvatić (2009) dodaje i da se interkulturalna osjetljivost odnosi na emocionalnu dimenziju interkulturalne kompetencije, u čemu se većina znanstvenika koji se bave ovim područjem slaže.

Za Bhawuk i Brislin (1992) interkulturalna osjetljivost odnosi se prije svega na spremnost prilagodbe ponašanja pojedinca, uključujući poštovanje druge kulture i konkretnoga pojedinca u određenoj životnoj situaciji.

Bennett (2004) interkulturalnu osjetljivost objašnjava kao primjećivanje općenitih kulturalnih razlika, dok je interkulturalno osjetljiv pojedinac onaj koji je sposoban uočiti i verbalne i neverbalne suptilnosti.

Također, Bennett (1993, 2004) smatra da veće međukulturalno iskustvo potiče razvoj interkulturalne osjetljivosti koja se razumije kao ključni prediktor interkulturalne kompetencije. No, međukulturalno iskustvo ne stvara nužno pozitivan odnos spram drugih kultura, što znači da kontakti pripadnika različitih kultura mogu rezultirati sukobima i nesporazumima. Upravo je zbog toga nužno razumjeti da interkulturalna osjetljivost nije ujedno i interkulturalna kompetencija te da samo međukulturalno iskustvo nije dostatno za razvoj interkulturalne kompetencije.

Interkulturalna osjetljivost podrazumijeva sagledavanje kulturalno drugačijih pojedinaca (i naroda) kao jednako vrijednih i specifičnih, uz našu sposobnost da promatramo određene elemente susreta.

Interkulturalnu se osjetljivost može definirati kao način razmišljanja i sposobnost pojedinca za prihvaćanje razlike među kulturama i razvijanja pozitivnih osjećaja. Interkulturalna osjetljivost vrlo je dinamičan razvojni proces koji se sastoji od šest povezanih odrednica za označavanje interkulturalno osjetljive osobe (Chen i Starosta, 1997, 2000). To su razvijeno samopouzdanje, samokontrola, otvorenost, uključenost u interakciju, empatija i neosuđivanje.

Tim bi se transferom među dimenzijama one dodatno povezale te bi se razvijenošću jedne moglo utjecati na razvoj druge što je, u konačnici, i cilj svih razvojnih modela interkulturalne kompetencije.

U odgojno-obrazovnom smislu dobar učitelj je i dobar komunikator, svojim primjerom pokazuje poželjno ponašanje prema različitim kulturama učenika, a trebalo bi se podrazumijevati i da posjeduje elementarnu pedagošku kompetenciju (Piršl, 2007).

METODE

Cilj istraživanja

Cilj ovoga istraživanja bio je utvrditi povezanost prethodnoga učenja o interkulturalnosti i pojedinih sociodemografskih čimbenika s razinom interkulturalne osjetljivosti kod učenika srednjih strukovnih škola turističkoga usmjerenja u Gradu Zagrebu i Istarskoj županiji.

Hipoteze

H1: Postoji pozitivna korelacija između prethodnoga učenja o interkulturalizmu i razumijevanja pojma interkulturalizam

H2: Razumijevanje pojma interkulturalizam pozitivno je korelirano s poznavanjem/osjetljivošću na druge kulture

H3: Na osnovi stavova o interkulturalizmu u školama, susreta s drugim kulturama i razumijevanja pojma interkulturalizam može se predvidjeti ukupan rezultat na ljestvici interkulturalizma

Ispitanici

U ovom istraživanju sudjelovali su ispitanici srednjih turističkih škola, smjer hotelski turizam četverogodišnje srednje škole (s mogućnošću daljnega obrazovanja). U početnoj fazi istraživanja prikupljeni su podatci od ukupno $N = 444$ učenika različitih smjerova u srednjim školama turističkoga usmjerenja.

U daljnje analize uključeno je $N = 409$ ispitanika (92,1 % od inicijalnih 444) koji su ispravno popunili upitni obrazac. Ispitanici su bili iz Grada Zagreba i Istarske županije kao turistički najrazvijenije kontinentalne i morske županije, odnosno destinacije (Grad Zagreb ima status županije). Sudjelovalo je 9 srednjih strukovnih škola turističkoga usmjerenja. Prosječna dob ispitanika iznosi $M = 16,28$ godina ($SD = 1,23$), pri čemu je najmlađi ispitanik imao 14, a najstariji 20 godina. Prosječni školski uspjeh ispitanika ovoga istraživanja iznosi $M = 4,13$ ($SD = 0,63$).

U Tablici 1 prikazane su glavne sociodemografske karakteristike uzorka te se može vidjeti kako je najveći broj učenika ocijenjen vrlo dobrim ($N = 254$; 62,1 %), zatim izvrsnim ($N = 105$; 25,7 %), pa dobrim ($N = 48$; 11,7 %) te je po jedan ispitanik s dovoljnim i nedovoljnim uspjehom.

Nadalje, najveći udio ispitanika pohađa 1. razred (N = 117; 28,6 %), zatim 3. razred (N = 113; 27,6 %), 2. razred (N = 91; 22,2 %) i 4. razred (N = 88; 21,5 %). Što se tiče spola, u uzorku je 115 (28,1 %) muških i 294 (71,9 %) ženskih ispitanika.

S obzirom na regionalnu pripadnost, većina ispitanika dolazi iz Zagrebačke županije (Grad Zagreb i okolica) (N = 330; 80,7 %), dok je iz Istarske županije njih 79 (19,3 %).

Tablica 1

Sociodemografske karakteristike uzorka (N = 409)

Varijabla	Kategorija	N	%
Spol	Muški	115	28,1
	Ženski	294	71,9
Regionalna pripadnost	Zagrebačka županija (Grad Zagreb i okolica)	330	80,7
	Istarska županija	79	19,3
Razred	Prvi	117	28,6
	Drugi	91	22,2
	Treći	113	27,6
	Četvrti	88	21,5
Ocjena	Nedovoljan	1	0,24
	Dovoljan	1	0,24
	Dobar	48	11,7
	Vrlo dobar	254	62,1
	Izvrstan	105	25,7

Mjerni instrument

U istraživanju je korišten *Google forms* – mrežni anketni upitnik. Prvim dijelom upitnika prikupljeni su sociodemografski podatci (spol, razred, školski uspjeh, poznavanje stranih jezika, interkulturalni kontakt i teritorijalna pripadnost škole). Drugi dio čini prilagođena Skala interkulturalne osjetljivosti (Buterin, 2013), koja mjeri interkulturalnu osjetljivost učenika intenzitetom uvažavanja i prihvaćanja pripadnika drugih kultura i naroda za koju postoji pismena suglasnost autorice za korištenje i koja ima Cronbach $\alpha = 0,91$ (potvrdu visoke pouzdanosti skale). Ona sadržava 24 tvrdnje na koje su ispitanici odgovarali koristeći Likertovu skalu od pet stupnjeva (1 – 5), pri čemu je 1 označavalo „uopće se ne slažem“, a 5 „u potpunosti se slažem“.

Provođenjem faktorske analize identificirana su tri ključna faktora obuhvaćena ovim upitnikom. Ovi faktori predstavljaju dimenzije interkulturalne osjetljivosti, pri čemu svaki od njih odražava specifične aspekte načina na koji pojedinci percipiraju i reagiraju na kulturnu raznolikost. Za cjelokupni upitnik interkulturalne osjetljivosti dobiven je vrlo visok koeficijent unutarnje pouzdanosti (Cronbach $\alpha = 0,959$), što upućuje na snažnu unutarnju konzistentnost i potvrđuje da upitnik pouzdano mjeri interkulturalnu osjetljivost kao jedinstven konstrukt.

Slijedi opis faktora korištene skale:

1. Otvorenost prema interkulturalnim interakcijama – ovaj faktor mjeri sklonost pojedinca sudjelovanju u interkulturalnim iskustvima i iskazuje pozitivan interes za upoznavanje i razumijevanje drugih kultura. Viši rezultati upućuju na veću otvorenost, znatiželju i želju za razmjenom iskustava s pripadnicima drugih naroda.

Primjeri tvrdnji koje pripadaju ovom faktoru uključuju sljedeće:

- „Želio bih sudjelovati u aktivnostima koje uključuju pripadnike drugih kultura/nacija.“
  - „U kontaktu s pripadnicima drugih kultura/nacija pokušavam saznati o njihovim karakteristikama (običaji, jezik, simboli, glazba...)“
2. Razumijevanje kulturnih razlika – ovaj faktor obuhvaća emocionalne i kognitivne aspekte interkulturalne osjetljivosti, uključujući empatiju, prepoznavanje i prihvaćanje različitosti te svijest o društvenim nepravdama koje proizlaze iz kulturne pripadnosti.

Primjeri tvrdnji koje pripadaju ovom faktoru uključuju sljedeće:

- „Suosjećam s ljudima koji doživljavaju nepravdu zbog svoje kulture/etničke pripadnosti.“
  - „Druge kulture/narodi mogu dati pozitivan doprinos hrvatskom društvu.“
3. Negativni stavovi prema interkulturalnosti – ovaj faktor obuhvaća izražavanje odbojnosti prema drugim kulturama i nesklonost interkulturalnim kontaktima. Viši rezultati na ovom faktoru upućuju na nižu interkulturalnu osjetljivost i veću sklonost etnocentričnom pogledu na svijet.

Primjeri tvrdnji koje pripadaju ovom faktoru uključuju sljedeće:

- „Ne zanimaju me drugi narodi i njihova kultura jer mislim da ne trebam znati ništa o njima.“
- „Što više članova drugih naroda dolazi u našu zemlju, to se više problema pojavljuje.“

Analizom pouzdanosti na razini pojedinih faktora utvrđeno je sljedeće:

- Prvi faktor (12 čestica), koji mjeri otvorenost prema interkulturalnim interakcijama, ima $\alpha = 0,954$, što upućuje na iznimno visoku pouzdanost.
- Drugi faktor (10 čestica), usmjeren na razumijevanje i prihvaćanje kulturnih razlika, pokazuje također vrlo visoku konzistentnost ($\alpha = 0,929$).
- Treći faktor, koji obuhvaća samo dvije čestice vezane uz negativne stavove prema interkulturalnosti, ima nešto nižu pouzdanost ($\alpha = 0,604$), što je vjerojatno posljedica manjeg broja čestica i slabije povezanosti među njima.

Rezultati upućuju na visoku pouzdanost upitnika u cjelini te dvaju dominantnih faktora, dok treći faktor pokazuje nešto nižu pouzdanost i potencijalnu potrebu za proširivanjem broja relevantnih čestica.

Postupak

Istraživanje je provedeno u školskoj godini 2023./2024. tijekom nastave od prvoga do četvrtoga razreda u 9 odabranih srednjih strukovnih turističkih škola Grada Zagreba i Istarske županije, i to mrežno Google obrascem koji je prethodno poslan svim ravnateljima škola uz pisanu uputu kako ga ispunjavati.

Budući da je istraživanje provedeno mrežno, svi su ravnatelji telefonski obaviješteni o svrsi i načinu provedbe istraživanja. U nekim školama obavljen je razgovor i s pedagogima i/ili psiholozima te im je pojašnjeno kako je za ispunjavanje upitnika potrebno 15 minuta, a nakon dobivenoga odobrenja za primjenu upitnika predmetni nastavnici na svojoj su nastavi, u dogovoru s ravnateljem i pedagogom, uputili učenike u svrhu i namjenu istraživanja te su bili nazočni učeničkom sudjelovanju u istraživanju koje je provedeno tijekom nastave.

Sudjelovanje u istraživanju bilo je isključivo dobrovoljno, a učenici su, kao i roditelji, prije sudjelovanja detaljno informirani o svrsi i načinu provođenja istraživanja. Svim ravnateljima, nastavnicima i učenicima istaknuto je kako je istraživanje anonimno te da su prikupljeni podatci korišteni isključivo u znanstvene svrhe.

Učenici su mogli odustati od sudjelovanja u bilo kojem trenutku, bez objašnjenja. Ovaj pristup osigurao je etičku ispravnost istraživanja te povećao vjerojatnost iskrenih odgovora, što doprinosi valjanosti i pouzdanosti rezultata.

U istraživanju su sudjelovali učenici srednjih škola turističkoga usmjerenja, konkretno oni koji su upisali smjer hotelski turizam. Ova skupina učenika odabrana je kako bi se istražila interkulturalna osjetljivost u kontekstu obrazovanja koje uključuje pripremu za rad u turističkom sektoru, gdje su učestali kontakti s osobama različitih kulturnih pozadina. U istraživanju su sudjelovali učenici u dobi od 14 do 20 godina, čime su obuhvaćeni svi razredi srednje škole.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Podatci su obrađeni programom za obradu podataka IBM SPSS 22. U nastavku teksta slijedi pregled deskriptivne statistike za varijable relevantne u ovom istraživanju, kao i za daljnje analize kojima se odgovaralo na hipoteze.

Radi bolje usporedbe razine interkulturalne osjetljivosti među ispitanicima iz dvije različite županije, u Tablici 2 prikazani su rezultati deskriptivne statistike za svaki od triju faktora te ukupni rezultat na Skali interkulturalne osjetljivosti.

Tablica 2

Deskriptivni podatci prema županijama za tri faktora interkulturalne osjetljivosti i ukupan rezultat na Skali interkulturalne osjetljivosti (N = 409)

Varijabla	Županija	N	M (Aritmetička sredina)	SD (Standardna devijacija)	SD pogreške
Otvorenost prema interkulturalnim interakcijama	Istarska županija	79	3,94	3,89	0,93
	Zagrebačka županija	330	3,82	3,79	0,99
Razumijevanje kulturnih razlika	Istarska županija	79	3,44	3,46	0,95
	Zagrebačka županija	330	3,31	3,30	0,96
Negativni stavovi prema interkulturalnosti	Istarska županija	79	3,84	1,02	0,11
	Zagrebačka županija	330	3,53	1,08	0,06
Ukupni rezultat na Skali interkulturalne osjetljivosti	Istarska županija	79	3,72	0,85	0,10
	Zagrebačka županija	330	3,58	0,88	0,05

Dakle, u Tablici 2 vidljivo je da učenici iz Istarske županije ($M = 3,94$; $SD = 3,89$) u prosjeku postižu blago višu razinu otvorenosti nego učenici iz Zagrebačke županije ($M = 3,82$; $SD = 3,79$). Isto tako, učenici iz Istarske županije pokazuju nešto višu razinu razumijevanja ($M = 3,44$) u usporedbi s učenicima iz Zagrebačke županije ($M = 3,31$), iako su dobivene aritmetičke sredine ponovno relativno slične. Vezano uz treći faktor, iz Tablice 2 vidljivo je da su učenici iz Istarske županije ($M = 3,84$; $SD = 1,02$) u prosjeku nešto viši na ovom faktoru od učenika iz Zagrebačke županije ($M = 3,53$; $SD = 1,08$), što može upućivati na izraženije negativne stavove kod dijela istarskih učenika.

Gledajući sve tri dimenzije zajedno, učenici iz Istarske županije ($M = 3,72$; $SD = 0,85$) postižu nešto viši ukupni rezultat interkulturalne osjetljivosti nego učenici iz Zagrebačke županije ($M = 3,58$; $SD = 0,88$). Razlike nisu velike, ali upućuju na to da bi, primjerice, geografska i kulturna specifičnost Istarske županije mogle pridonijeti drugačijim (ponekad i negativnim) stavovima i iskustvima u odnosu na zagrebačko područje.

Opisane razlike između županija mogu odražavati kombinaciju različitih faktora, kao što su veća učestalost kontakata s turistima, interkulturalne razmjene ili specifični primjeri dobre prakse unutar škole.

Na pitanje o prethodnom kontaktu s osobama koje dolaze iz drugih zemalja i kultura, većina ispitanika izjavila je da takva iskustva ima barem povremeno. Točnije, 4,4 % ispitanika (N = 18) navelo je da nikada nisu upoznali osobe iz drugih kultura, 50,6 % (N = 207) reklo je da su ih ponekad upoznali, 32 % (N = 131) često se susreće s pripadnicima drugih kultura, dok je 13 % (N = 53) u stalnom kontaktu s osobama iz drugih zemalja. Aritmetička sredina odgovora iznosi $M = 2,54$ ($SD = 0,77$).

Na pitanje smatraju li se višejezičnim govornicima, velika većina učenika (93,4 %, N = 382) odgovorila je potvrdno, dok je 6,6 % (N = 27) njih navelo da se ne smatra višejezičnima. Svi ispitanici govore hrvatski jezik, gotovo svi (99,5 %, N = 407) govore engleski, zatim 56 % (N = 229) njemački, 34 % (N = 139) talijanski, dok 20,5 % učenika (N = 84) govori i druge jezike (npr. ruski, ukrajinski, francuski, španjolski, japanski, korejski, slovenski, albanski).

Što se tiče razumijevanja pojma *interkulturalizam*, ispitanici su prosječno ocijenili svoju razinu razumijevanja s $M = 2,74$ ($SD = 1,07$), na ljestvici koja mjeri subjektivnu procjenu poznavanja toga pojma.

Na pitanje jesu li u školi učili o interkulturalizmu, 51,1 % učenika (N = 209) navelo je da o tome *nikada nisu učili*, 43,8 % (N = 179) da su učili *u manjoj mjeri*, dok je tek 5,1 % (N = 21) odgovorilo da su *naučili puno* o toj temi.

Na pitanje smatraju li potrebnim uvođenje dodatnih nastavnih sadržaja o interkulturalizmu, 68,5 % ispitanika (N = 280) odgovorilo je potvrdno, dok se 31,5 % (N = 129) izjasnilo negativno.

H1: Postoji pozitivna korelacija između prethodnoga učenja o interkulturalizmu i razumijevanja pojma interkulturalizam

Povezanost pojedinih varijabli s interkulturalnom osjetljivošću prikazana je u Tablici 3 koja prikazuje korelacije između razumijevanja pojma interkulturalizam, školskoga učenja o interkulturalizmu i faktorskih rezultata. Rezultati pokazuju značajnu pozitivnu korelaciju između samoprocjene razumijevanja pojma interkulturalizam i školskoga učenja o interkulturalizmu ($r = ,400$, $p < ,01$). Ova povezanost potvrđuje prvu hipotezu i upućuje na to da obrazovne sadržaje koji se bave interkulturalnim temama prati bolje razumijevanje toga pojma kod učenika. Drugim riječima, učenici koji su u većoj mjeri bili izloženi temama interkulturalizma tijekom školovanja, istovremeno izražavaju i višu razinu samoprocjene znanja o pojmu interkulturalizam.

H2: Razumijevanje pojma interkulturalizam pozitivno je korelirano s poznavanjem/osjetljivošću na druge kulture

Nadalje, rezultati korelacijske analize iz Tablice 3 pokazuju i da postoji statistički značajna, ali slabija pozitivna povezanost samoprocjene razumijevanja pojma interkulturalizam i pojedinih dimenzija interkulturalne osjetljivosti.

Najznačajnija povezanost zabilježena je s faktorom razumijevanja kulturnih razlika ($r = 0,144$, $p < 0,01$), koji mjeri empatiju, prihvaćanje različitosti i svijest o nepravdama koje mogu proizaći iz kulturnih razlika. Ovaj nalaz upućuje na to da učenici koji bolje razumiju pojam interkulturalizam pokazuju i veću sposobnost prepoznavanja i vrjednovanja kulturne raznolikosti.

Može se uočiti i povezanost s faktorom otvorenosti prema interkulturalnim interakcijama ($r = 0,122$, $p < 0,05$), koji se odnosi na interes i spremnost na kontakte s pripadnicima drugih kultura, kao i s ukupnim rezultatom skale interkulturalne osjetljivosti ($r = 0,140$, $p < 0,01$).

Iako su korelacije općenito niske, njihova statistička značajnost upućuje na postojanje veze između razumijevanja pojma i socijalno-emocionalnih komponenti interkulturalne osjetljivosti.

Drugim riječima, učenici koji vjeruju da bolje razumiju što je interkulturalizam, pokazuju nešto veću razinu otvorenosti, empatije i ukupne osjetljivosti prema drugim kulturama.

Ovi nalazi potvrđuju drugu hipotezu, ali istovremeno upućuju na to da, bez obzira na važnost razumijevanja interkulturalizma, ono nije dovoljan samostalni prediktor razvijenih interkulturalnih kompetencija.

U razvoju osjetljivosti prema drugim kulturama važnu ulogu imaju i drugi faktori, kao što su, primjerice, osobno iskustvo ili okruženje koje potiče interkulturalnu interakciju.

Zaključno, ovi rezultati upućuju na složenost procesa razumijevanja interkulturalizma te na potrebu daljnjih istraživanja kako bi se bolje razumjeli različiti čimbenici koji utječu na ovaj koncept.

Tablica 3

Korelacije između razumijevanja pojma „interkulturalizam“, školskoga učenja o interkulturalizmu i faktorskih rezultata Skale interkulturalne osjetljivosti (N = 409)

Varijabla	1	2	3	4	5	6
1. Razumijevanje pojma „interkulturalizam“	1	0,400**	0,122*	0,144**	0,063	0,140**
2. Učenje o interkulturalizmu u školi	0,400**	1	0,072	0,002	0,073	0,052
3. Otvorenost prema interkulturalnim interakcijama	0,122*	0,072	1	—	—	—
4. Razumijevanje kulturnih razlika	0,144**	0,002	—	1	—	—
5. Negativni stavovi prema interkulturalnosti	0,063	0,073	—	—	1	—
6. Ukupni rezultat na Skali interkulturalne osjetljivosti	0,140**	0,052	—	—	—	1

H3: Na osnovi stavova o interkulturalizmu u školama, susreta s drugim kulturama i razumijevanja pojma interkulturalizam može se predvidjeti ukupan rezultat na ljestvici interkulturalizma

Kako bi se istražio utjecaj različitih prediktora na kriterijsku varijablu interkulture osjetljivosti, provedena je hijerarhijska regresijska analiza. U Modelu 1 korišteni su ovi osnovni prediktori: spol, pohađanje nastave i prethodno iskustvo susreta s osobama iz drugih kultura. Model 2 uključivao je ove dodatne prediktore: razred, obrazovanje o interkulturalizmu, stavove o potrebi za interkulturalnim sadržajem u nastavi te samoprocjenu razumijevanja pojma „interkulturalizam“.

Rezultati hijerarhijske regresijske analize prikazani su u Tablici 4, gdje se može vidjeti koji su prediktori bili značajni u oba modela. U Modelu 1 značajni prediktori jesu spol ($\beta = 0,233$, $p < 0,001$) i prethodno iskustvo susreta s osobama iz drugih kultura ($\beta = 0,164$, $p = 0,001$). U Modelu 2 i dalje su značajni spol ($\beta = 0,133$, $p = 0,004$) i prethodno iskustvo ($\beta = 0,141$, $p = 0,002$), ali se dodatno pokazalo da je stav o potrebi za interkulturalnim sadržajem u nastavi najsnažniji prediktor ($\beta = 0,369$, $p < 0,001$).

Ovi nalazi sugeriraju da čimbenici kao što su spol, prethodno iskustvo s osobama iz drugih kultura, obrazovanje o interkulturalizmu i stavovi o potrebi za dodatnim sadržajem u nastavi značajno utječu na ukupnu interkulturalnu osjetljivost ispitanika.

Rezultati analize pokazali su da dodavanje novih prediktora u Model 2 značajno poboljšava objašnjenje varijabilnosti interkulture osjetljivosti. Vrijednost koeficijenta determinacije (R kvadrata) povećala se s 0,081 u Modelu 1 na 0,212 u Modelu 2, što upućuje na to da uključivanje dodatnih varijabli značajno pridonosi prediktivnoj moći modela.

Osim toga, statistika f promjena također je značajno povećana pri dodavanju novih prediktora, što upućuje na značaj dodatnih prediktora u modelu. To pokazuje kako su čimbenici kao što su spol, pohađanje određenih aktivnosti i stavovi prema interkulturalizmu važni za razumijevanje varijabilnosti interkulture osjetljivosti.

U Modelu 1, gdje su kao prediktori korišteni samo spol, pohađanje nastave i prethodno iskustvo s osobama iz drugih kultura, rezultati pokazuju kako postoji statistički značajna razlika između skupina ($F_{(3, 405)} = 11,937$, $p < 0,001$). To znači da ovi prediktori zajedno objašnjavaju značajan dio varijabilnosti u interkulturalnoj osjetljivosti.

U Modelu 2, gdje su dodatno uključeni prediktori koji se odnose na obrazovanje o interkulturalizmu i stavove prema potrebi za dodatnim nastavnim sadržajima, također je pronađena statistički značajna razlika ($F_{(6, 402)} = 18,025$, $p < 0,001$). To pokazuje kako dodavanje ovih prediktora dodatno poboljšava objašnjenje varijabilnosti u interkulturalnoj osjetljivosti.

Osim toga, ovi rezultati sugeriraju i da su čimbenici kao što su spol, pohađanje određenih aktivnosti i stavovi prema interkulturalizmu važni za razumijevanje varijabilnosti interkulturalne osjetljivosti.

Tablica 4

Hijerarhijska regresijska analiza prediktora interkulturalne osjetljivosti

Model	Prediktor	B	SE	β	t	p
1	Razred	0,048	0,037	0,062	1,295	0,196
	Susret s osobama iz drugih kultura	0,186	0,054	0,164	3,429	0,001
	Spol	0,451	0,093	0,233	4,873	0,000
2	Razred	0,018	0,036	0,024	0,513	0,609
	Susret s osobama iz drugih kultura	0,159	0,052	0,141	3,082	0,002
	Spol	0,257	0,090	0,133	2,862	0,004
	Razumijevanje pojma „interkulturalizam“	0,044	0,041	0,054	1,074	0,284
	Obrazovanje o interkulturalizmu	-0,035	0,072	-0,024	-0,488	0,626
	Stav o potrebi za interkulturalnim sadržajem	0,692	0,087	0,369	7,958	0,000

Legenda: B = nestandardizirani regresijski koeficijent; SE = standardna pogreška; β = standardizirani regresijski koeficijent; p = razina statističke značajnosti

Mogućnosti pristranosti u uzorkovanju i mjere njihova smanjenja

Uvijek treba uzeti u obzir mogućnost pristranosti u uzorkovanju koja može utjecati na opću primjenjivost rezultata i tumačenje dobivenih nalaza.

Za početak, uzorak je ciljano formiran i obuhvaća isključivo učenike srednjih strukovnih škola turističkoga usmjerenja (smjera hotelijerski tehničar), čime je postignuta unutarnja homogenost, ali je istovremeno ograničena vanjska valjanost rezultata. Uključivanje samo jedne struke može značiti da rezultati ne odražavaju interkulturalnu osjetljivost učenika drugih smjerova ili obrazovnih profila (npr. gimnazija, tehničke škole, ekonomske škole i sl.).

Isto tako, istraživanje je provedeno u samo dvjema županijama – Gradu Zagrebu i Istarskoj županiji – koje se ističu svojom turističkom razvijenošću i kulturnom raznolikošću. Zbog toga postoji rizik regionalne pristranosti – rezultati mogu odražavati specifične karakteristike tih sredina, poput veće izloženosti međunarodnim turistima, češćega kontakta s različitim kulturama i potencijalne prisutnosti većega broja nastavnih sadržaja vezanih uz interkulturalnost, zbog čega rezultati možda nisu u potpunosti reprezentativni za učenike srednjih škola u ostalim dijelovima Hrvatske.

Osim toga, izbor škola nije bio nasumičan, već su škole odabrane prema dostupnosti i uz suglasnost osoblja škole, što upućuje na potencijalnu pristranost pristanka na sudjelovanje. Moguće je da su u istraživanju sudjelovale škole koje već imaju pozitivan stav prema interkulturalnim temama ili su već uključene u projekte i aktivnosti koje promiču interkulturalnu osjetljivost.

Kako bi se ove pristranosti barem djelomično ublažile, provedeno je nekoliko metodoloških koraka. Uzorak je obuhvatio velik broj učenika ($N = 409$), što doprinosi pouzdanosti statističkih analiza. Nadalje, odabrane su škole iz dviju regija s različitim geografskim i kulturnim obilježjima (kontinentalna vs. primorska Hrvatska), čime se osigurala određena raznolikost konteksta. Istraživanje je provedeno unutar četiri razreda (od prvoga do četvrtoga), što je omogućilo raznoliku dobnu i razvojnu strukturu učenika. Korišteni su standardizirani i validirani instrumenti s uglavnom visokom pouzdanošću.

Neke od smjernica za buduća istraživanja bile bi da se uključi veći broj županija i školskih programa radi povećanja reprezentativnosti. Isto tako, preporučuje se i primjena nasumičnoga ili stratificiranoga uzorkovanja, ako je to moguće, te uvođenje kvalitativnoga dijela studije kako bi se bolje razumjeli obrazovni konteksti koji utječu na stavove učenika.

RASPRAVA

Ovo istraživanje pokazuje da su ispitanici koji su postigli visoke rezultate na čimbenicima važnim za interkulturalizam imali bolje razumijevanje samoga koncepta interkulturalizma. Rezultati potvrđuju i povezanost učenja o interkulturalizmu u školi i interkulturalne osjetljivosti, što upućuje na važnost formalnoga obrazovanja za razvoj pozitivnih stavova i kompetencija kod učenika, osobito kada je riječ o specifičnosti strukovne škole. Čimbenici kao što su spol, prethodno iskustvo s osobama iz drugih kultura, obrazovanje o interkulturalizmu i stavovi o potrebi za dodatnim sadržajem u nastavi značajno utječu na ukupnu interkulturalnu osjetljivost ispitanika.

Provedeno istraživanje pokazuje i kako je korelacija između procjena dobivenih na čimbenicima povezanim s osjetljivošću interkulturalizma i procjena dobivenih na samom testu razumijevanja interkulturalizma statistički značajna. To pokazuje da su ispitanici koji su postigli visoke rezultate na čimbenicima važnim za interkulturalizam imali bolje razumijevanje samoga koncepta interkulturalizma. Također, postoji značajna korelacija između učenja o interkulturalizmu u školi i interkulturalne osjetljivosti, što pokazuje da postojanje formalnoga obrazovanja na temu interkulturalizma može pridonijeti boljem razumijevanju ovoga koncepta kod ispitanika. To se može ostvariti kontaktom s pripadnicima drugih kultura i putovanjem u inozemstvo (učeničke razmjene), učenjem stranih jezika, posredstvom medija, ali i interkul-

turnim sadržajima školskoga kurikula koji mogu biti dijelom građanskoga odgoja, ali i gotovo svih predmeta postojećega kurikula. Interkulturalna osjetljivost jedna je od temeljnih kompetencija koju budući turistički djelatnici trebaju posjedovati i unaprjeđivati tijekom pripreme za buduću profesiju.

Iako je istraživanjem pokazano da određena sociodemografska obilježja poput spola, pohađanja određenih aktivnosti i stavovi a prema interkulturalizmu, kao i pokazatelji interkulturalnoga iskustva, statistički značajno doprinose razvijenosti interkulturalne osjetljivosti, potrebna su daljnja istraživanja navedene tematike.

Metodološka ograničenja

Metodološka ograničenja, odnosno faktori koji su mogli utjecati na rezultate sljedeći su:

1. Veličina i vrsta uzorka – istraživanje je provedeno na uzorku učenika iz samo dviju županija, što otežava generalizaciju nalaza na cjelokupnu populaciju srednjoškolaca u Hrvatskoj. Uzorak obuhvaća samo jedno strukovno opredjeljenje (turističko) pa bi rezultati mogli biti drugačiji u drugim obrazovnim smjerovima.
2. Nedostatak longitudinalnoga pristupa – podatci su prikupljeni u samo jednoj vremenskoj točki. To ne omogućuje praćenje promjena u razini interkulturalne osjetljivosti tijekom vremena ili nakon različitih intervencija (npr. uvođenje posebnih kurikularnih sadržaja).
3. Samoprocjene – primijenjeni mjerni instrumenti temelje se na samoprocjenama i stavovima učenika, što može dovesti do socijalno poželjnoga odgovaranja ili subjektivnoga precjenjivanja/podcjenjivanja vlastitih interkulturalnih kompetencija.
4. Ograničena kvalitativna dimenzija – istraživanje se primarno oslanja na kvantitativne podatke, bez dubljega uvida u razloge i kontekst stavova učenika. Metode poput intervjua ili fokusnih grupa mogle bi pružiti kvalitetniji uvid u motive, vrijednosti te iskustva koja utječu na razvoj interkulturalne osjetljivosti.
5. Neujednačena zastupljenost sadržaja o interkulturalizmu – škole uključene u uzorak mogu imati različite pristupe i intenzitet poučavanja o interkulturalizmu, a istraživanje nije detaljno razmotrilo stvarni sadržaj i kvalitetu nastave (npr. projektne aktivnosti, suradnju s lokalnim zajednicama i slično).

ZAKLJUČAK

Odgoj i obrazovanje čine temeljnu pretpostavku demokratski razvijenoga društva koje prepoznaje interkulturalne odnose, poglavito interkulturalnu osjetljivost kao nužnu sposobnost pojedinca koja se ogleda u svakodnevnim društvenim zbivanjima na svim područjima, ali koji

ima i značajnu konotaciju i u međunarodnim odnosima, zadirući i u politiku, gospodarstvo i kulturu određene države.

Uvidom u dostupnu literaturu, uočava se da su empirijska istraživanja interkulture osjetljivosti učeničke populacije vrlo rijetka, dok istraživanja učeničke populacije koja se obrazuje za rad u turizmu, glavnoj gospodarskoj grani Hrvatske, gotovo da i nema. Većina srednjoškolaca strukovnih turističkih škola ne nastavlja daljnje školovanje te je srednja škola posljednji društveni usustavljeni konstrukt koji ih može osposobiti za kompetentan rad na tržištu.

Poticanje razvoja interkulture kompetentnih učenika kao odgovornih sudionika višekulturenoga demokratskog društva jedno je od najvažnijih pitanja suvremenoga odgoja i obrazovanja uopće, a posebno kada je riječ o pripremi stručnjaka za rad u turističkom sektoru (jer oni čine najvažniji ljudski resurs za razvoj turistički profilirane Hrvatske). U skladu s time, cilj ovoga rada bio je utvrditi jesu li i u kojoj mjeri učenici srednjih strukovnih škola turističkoga usmjerenja interkulture kompetentni, i to ispitivanjem stupnja njihove interkulture osjetljivosti, ali i razlika u stupnju i dimenzioniranosti njihove osjetljivosti koje bi se mogle pripisati odabranim dimenzijama.

Bilo kakve odgojno-obrazovne, time i društvene, promjene nekoga društva moraju se dogoditi unutar samoga sustava obrazovanja. Rezultati ovoga istraživanja mogu doprinijeti obogaćivanju odgojno-obrazovnoga sustava, ali i društva u cjelini.

Provedeno istraživanje istovremeno predstavlja znanstveni doprinos unutar tematskoga područja interkulture odgoja i obrazovanja s naglaskom na učenike strukovnih srednjih turističkih škola, ali i daje uvid u izraženost interkulture osjetljivosti te njezine povezanosti s prethodnim učenjem u postojećim kurikulumima navedene populacije.

U praktičnom smislu rezultati ovoga istraživanja mogu poslužiti u svrhu dorade postojećih kurikula srednjoškolskoga obrazovanja. Ovaj rad doprinosi pedagoškoj praksi dajući prijedloge kako se interkulture osjetljivost ne mora nužno usustaviti kao poseban predmet, već se ona – manje ili više – suptilno i prirodno treba ugraditi u postojeće predmete. Neke od smjernica za obogaćivanja kurikula jesu poticanje učenja stranih jezika, volontiranje, ali i uključivanje u međunarodne projekte u kojima će učenici imati priliku upoznati pripadnike drugih kultura. Također, rezultati ovoga istraživanja mogu poslužiti i pri planiranju i programiranju odgoja i obrazovanja na srednjoškolskim razinama, osobito strukovnim turističkim, što se najviše odnosi na iskustvo školovanja s pripadnicima drugih kultura, učeničke razmjene te dodatnu mogućnost učenja stranih jezika u okviru redovnoga odgoja i obrazovanja.

Rezultati istraživanja naglašavaju važnost obogaćivanja postojećih kurikula srednjih škola koje obrazuju buduće djelatnike u turizmu sadržajem koji osvještuje i promiče razumijevanje i poštivanje različitih kultura. Buduća se karijera ovih učenika temelji upravo na komunikaciji i interakciji s drugima i drugačijima, zbog čega je nužno ponuditi sadržaje koji će ih pripremiti za buduće zanimanje i razvijati interkulture osjetljivost.

Jedna od smjernica za buduća istraživanja mogla bi biti i usporedba kurikula upravo srednjih strukovnih turističkih škola u nekoliko europskih zemalja.

Kao što je navedeno, preporučuje se uključivanje postupaka kvalitativne metodologije (kao što su intervjui i fokusne grupe), ali i istraživanje interkulture osjetljivosti učenika srednjih škola turističkoga usmjerenja prije i nakon stjecanja određenih vođenih interkulturnih iskustava.

Ovakva i slična istraživanja mogu doprinijeti stvaranju jasnije slike stjecanja i razvijanja interkulture osjetljivosti budućih turističkih djelatnika kao temeljnih nositelja hrvatskoga gospodarstva.

LITERATURA

- Allemand-Ghionda, C. (2008). *Intercultural Education in Schools*. Brussels.
- Bhawuk, D. P. S. i Brislin, R. (1992). The measurement of intercultural sensitivity using the concepts of individualism and collectivism. *International Journal of Intercultural Relations*, 16(4), 413–436. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/0147176792900310>
- Bedeković, V. (2010). Pedagoške implikacije obrazovanja turističkih kadrova za interkulturalne odnose. *Hrvatski znanstveno stručni skup o menadžmentu u turizmu i sportu 1(1)*, 194–199.
- Bedeković, V. (2011). Interkulturalna kompetencija cjeloživotnog obrazovanja nastavnika *Pedagogijska istraživanja*, 8(1), 139–149.
- Bedeković, V. (2015). Interkulturalna kompetentnost pedagoga u odgoju i obrazovanju za interkulturalne odnose. *Školski vjesnik*, 64(1) 7–24.
- Bennett, M. J. (1993). Towards ethnorelativism: A developmental model of intercultural sensitivity. U: R. M. Paige (Ur.), *Education for the intercultural experience* (2nd ed.), Yarmouth, ME: Intercultural Press, 21–71.
- Bennet, J. M. i Bennett, M. J. (2004). Developing intercultural sensitivity: An integrative approach to global and domestic diversity. U: Landis, D., Bennet, J. M. i Bennet, M. J. (ur), *Handbook of intercultural training*. London: Sage, 147–165.
- Bennett, M. J. (2004). Becoming Interculturally Competent. U: Wurzel, J. (ur.) *Toward multiculturalism: A reader in multicultural education* (2nd ed.), Newton, MA: Intercultural Resource Corporation, 62–77.
- Bredella, L. (2003). Afterword: What Does it Mean to be Intercultural? U: Alred, G. Byram, M. Flemming, M., *Intercultural Experience and Education*, Clevedon: Multilingual Matters, 225–239.
- Buterin, M. (2012). Interkulturalno obrazovanje temeljeno na školskoj zajednici, *Život i škola*, 58, 27, 104–111.
- Buterin, M. (2013). *Interkulturalna osjetljivost učenika srednjih škola*. Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Chen, G. M. i Starosta, W. J. (1996). Intercultural communication competence: A synthesis. U: Burlleson, B. R. i Kunel, A. W. (ur.), *Communication Yearbook 19*. Thousand Oaks, CA: Sage, 353–383.
- Council of Europe (2000). *Intercultural Learning T-kit*, Strasbourg: Council of Europe Publishing. https://www.salto-youth.net/downloads/toolbox_tool_download-file112/t%20kit%20intercultural%20learning.pdf
- Čačić-Kumpes, J. i Gregurović, M. (2014). Generacijske razlike u odnosu prema etničkoj različitosti: stavovi hrvatskih srednjoškolaca i njihovih roditelja, *Revija za sociologiju*, 44, 235–285. <https://doi.org/10.5613/rzs.44.3.2>
- Drandić, D. (2013). *Interkulturalna osjetljivost nastavnika kao pretpostavka razvoja interkulturalne osjetljivosti učenika*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Drandić, D. (2015). Intercultural Sensitivity of Teachers. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje – Croatian Journal of Education*, 18(3), 837–857.

- Drandić, D. (2016). Intercultural sensitivity of teachers, *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje – Croatian Journal of Education*, 18(3), 837–857. <https://doi.org/10.15516/cje.v18i3.1751>
- Drandić, D., Lazarić, L. i Vivoda, L. (2022). Interkulturalni odgoj i obrazovanje djece rane i predškolske dobi. U: Cindrić, M., Ivon, K., Šimić Šašić, S. (ur.), *Nova promišljanja o djetinjstvu: zbornik radova s 57 međunarodne znanstveno-umjetničke konferencije* (str. 413-426). Sveučilište u Zadru.
- Gajić, O. (2011). Interkulturalna dimenzija kurikuluma građanskog odgoja i demokratizacija obrazovanja. *Pedagogijska istraživanja*, 8(1). <https://hrcak.srce.hr/file/174452>
- Grgić, D. (2017). Multikulturalno iskustvo studenata. Diplomski rad. Sveučilište u Zadru.
- Hanvey, R. G. (1976). *An Attainable Global Perspective*. New York: Global Perspectives in Education.
- Hammer, M. R., Bennett, M. J. i Wiseman, R. (2003). Measuring intercultural sensitivity: The intercultural development inventory. *International Journal of Intercultural Relations*, 27(4), 421–443.
- Hokman, Petar. (2018). *Interkulturalna osjetljivost studenata pedagogije i anglistike Filozofskog fakulteta u Zagrebu: komparativno istraživanje*. Diplomski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za anglistiku.
- Hrvatić, N. i Piršl, E. (2005). Kurikulum pedagoške izobrazbe i interkulturalne kompetencije učitelja. *Pedagogijska istraživanja* 2(2), 251–265.
- Hrvatić, N. (2007). Interkulturalna pedagogija: nove paradigme. U: Previšić, V., Šoljan, N. N, Hrvatić, N. (ur.), *Pedagogija prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja* (str. 41–58). Zagreb: Hrvatsko pedagoško društvo.
- Hrvatić, N. i Sablić M. (2008) Interkulturalne dimenzije nacionalnog kurikuluma. *Pedagogijska istraživanja*, 2(5), 197–206.
- Hrvatić, N. (2009). Interkulturalni kurikulum. Od teorije do odgojne prakse (sažetak). Izlaganje na znanstvenom kolokviju "Kurikulum suvremenog odgoja i škole", Brijuni, 4. – 6. 9. 2009. <http://bib.irb.hr/prikazi-rad?rad=440670>
- Hrvatska turistička zajednica, Hrvatska u brojkama 2023. https://www.htz.hr/sites/default/files/2024-08/HTZ%20TUB%20HR_%202023_1.pdf
- Jagić, S. (2002). *Interkulturalno-pedagoške promjene pod utjecajem turizma u slobodnom vremenu*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Jagić, S. (2004). Imanentnost interkulturalizma u turizmu, *Sociologija i prostor*, 42 (1/2), 195–218.
- Jagić, S. (2006). Interkulturalno-pedagoški čimbenici turizma. *Pedagogijska istraživanja*, 3 (1), 73–84.
- Jagić, S. (2008). Interkulturalizam i turizam: nove dimenzije slobodnog vremena. *Pedagogijska istraživanja*, 5(2), 239–245.
- Janošević, M. (2024). *Uloga odgojitelja u poticanju razvoja interkulturalne osjetljivosti*. Diplomski rad. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
- Jurković, D. (2023). Interkulturalna osjetljivost studenata učiteljskih studija. Doktorski rad. Zadar: Sveučilište u Zadru. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:882330>
- Jurković, D. i Buterin Mičić, M. (2024). Odrednice interkulturalne osjetljivosti studenata učiteljskih studija: Doprinos multikulturalnog iskustva i sociodemografskih obilježja. *Metodički ogledi*, 31(1), 93–120.

- Jurković, D. i Nikčević-Milković, A. (2023). Doprinos sociodemografskih čimbenika i emocionalne kompetencije u objašnjenju interkulturalne osjetljivosti studenata učiteljskih studija, *Globalne promjene u obrazovanju i očuvanje baštine*, Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa VII. Dani Šime i Ante Starčevića. Zadar: Sveučilište u Zadru, Odjel za nastavničke studije u Gospiću, 165–184.
- Mrnjauš, K. (2013). Interkulturalnost u praksi – socijalna distanca prema ‘drugačijima’. *Pedagoška istraživanja*, 10(2), 309–325.
- Olson, C. L. i Kroeger, K. R. (2001) Global competency and intercultural sensitivity. *Journal of Studies in International Education*, 5 (2), 116–137.
- Piršl, E. (2007). Interkulturalna osjetljivost kao dio interkulturalne kompetencije, U: Previšić, V.; Šoljan, N. N. i Hrvatić, N. (ur.), *Pedagogija prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja*, Zagreb: Hrvatsko pedagoško društvo, str. 275–292.
- Piršl, E. i suradnici (2016). *Vodič za interkulturalno učenje*. Zagreb: Naklada Ljevak. Previšić, V. (1994.) *Multi- i interkulturalizam kao odgojni pluralizam*, Matijević, M., Pranjić, M. i Previšić, V. (ur.), *Pluralizam u odgoju i školstvu*, Zagreb: Katehetski salezijanski centar, 19–22.
- Sablić, M. (2014). *Interkulturalizam u nastavi*, Zagreb: Naklada Ljevak.
- Samardžić, P. (2023). *Razlike u interkulturalnoj osjetljivosti studenata učiteljskih studija s obzirom na provedbu slobodnog vremena*. Diplomski rad. Sveučilište u Zadru.
- Šešelj, T. (2020). *Povezanost između interkulturalne osjetljivosti i preferencija glazbi svijeta kod učenika gimnazija i učenika strukovnih školi*. Diplomski rad. Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, urn:nbn:hr:172:174376
- Štrkalj Despot, K. (2021). How Language Influences Conceptualization: From Whorfianism to NeoWhorfianism. *Collegium antropologicum*, 45 (4), 373–380.
- UNESCO, *Guidelines on Intercultural Education*, (2006). Paris, 18.
- Vijeće Europe (2011). *Bijela knjiga o međukulturalnom dijalogu*. Živjeti zajedno jednaki u dostojanstvu, Zagreb, 29.

Relationship Between Prior Learning About Interculturalism and Development of Intercultural Sensitivity in Secondary Tourism School Students

Abstract

Long-term globalization processes have made social interaction with different nations and cultures an everyday occurrence. The development of intercultural competence, or intercultural sensitivity, is a life-long process that reduces ethnocentrism, discrimination, stereotypes, and inequalities in society, with educational institutions playing the most important role in this process. Future tourism professionals—students of secondary tourism schools—should acquire at least the basic elements of intercultural sensitivity during their education. Based on the above, the aim of this research was to examine the extent to which prior learning about interculturalism and socio-demographic factors contributes to the level of intercultural sensitivity among students attending secondary vocational schools with a tourism orientation in the City of Zagreb and Istria County. A total of 409 students from nine tourism-oriented secondary schools in the City of Zagreb and Istria County participated in the study. The research used a questionnaire that included socio-demographic questions and an adapted Intercultural Sensitivity Scale (Buterin, 2013), which measures students' intercultural sensitivity through the intensity of appreciation and acceptance of members of other cultures and nations. The results indicate a statistically significant correlation between the scores obtained on factors related to intercultural sensitivity and the scores obtained on the intercultural understanding test. This suggests that respondents who scored higher on factors relevant to interculturalism demonstrated a better understanding of the concept itself. The findings emphasise the importance of enriching secondary school curricula with content that promotes understanding and respect for different cultures and peoples. Thus, the paper offers guidelines for supplementing existing curricula in the education of future tourism professionals and provides recommendations for future research.

Keywords: *interculturalism, intercultural sensitivity, secondary tourism school students, learning about interculturalism*